

FARKLI KARIYER EVRELERİNDE OLAN ÖĞRETMENLERİN ÖĞRENCİLERİN KARIYER GELİŞİMLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Ayşe DURMAZ¹

ÖZET

Kariyer gelişimi çocukluk döneminde başlar ve yaşam boyunca devam eder. Bu dönem bireyin 'mesleki kimlik oluşturma' diye de isimlendirilen çalışma hayatı ile ilgili bir benlik duygusu oluşturmaya devam eder. Kariyer gelişimi süreci lise yıllarında ayrı bir önem arzeder. Çünkü gençler bu dönemlerinde, meslek olarak seçecekleri alanları belirlemek ve kariyerleri hakkında karar vermek durumundadırlar. Bu çalışma farklı kariyer evrelerinde olan öğretmenlerin öğrencilerin kariyer gelişimlerine ilişkin görüşlerini araştırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla üç Anadolu Lisesinden beş farklı kariyer evresinde olan 32 öğretmenle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler içerik analizi yolu ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: kariyer evresi, kariyer gelişimi.

AT DIFFERENT CAREER STAGES TEACHERS' OPINIONS ABOUT STUDENTS' CAREER DEVELOPMENT

ABSTRACT

Career development starts in childhood and continues during the whole life. During this stage, individual establishes vocational identity. Vocational identity means establishing self identity related to work life. Career development needs separate attention during high school years. Because the youth should decide on their careers in these years. This study aims to investigate the opinions of teachers who are at different career stages related to students' career development. To do this, interviews were done with 32 teachers at different career stages from three high schools. The interviews were analyzed using content analysis.

Keywords: career stage, career development.

GİRİŞ

Kariyer bir kişinin yaşamı süresince oynadığı roller birleşimi ve dizisidir. Bu roller çocuk, öğrenci, boşta çalışan, vatandaş, işçi, eş, ev kadını, ebeveyn ve emekli gibi birçok insanın hayatının bir döneminde doldurmayı ümit ettiği konumları içerdiği gibi suçlu, reformcu ve âşık gibi çok daha az yaygın olan rolleri de içermektedir. Herkes hayatında tüm rolleri oynayamaz; çünkü bazıları hiç evlenmez veya bazıları emekliliğe ulaşmadan ölür. Rollerin sıralaması, başlangıcı veya sona erdirilmesi değişiklik gösterebilir; örneğin bir öğrenci okulu bitirmeden veya işçi olmadan önce evlenebilir. Tüm bu farklı ve etkileşim içinde olan roller grubu kariyeri oluşturmaktadır(Super, 1980, s.282).

İnsanların özel ve iş yaşamlarında engin ve geniş kapsamlı değişiklikler meydana gelmektedir. Bireylerin, kendileri, diğerleri ve dünya hakkında sahip oldukları değer ve inançları değişiyor. Liseden sonra hayata geçişi düşünen bir lise öğrencisinin açısından bakıldığında, kariyer kararları verme ihtimali oldukça zor olabilir. Bir dizi araştırma göstermektedir ki öğrenciler okulun karşılamasını istedikleri en önemli ihtiyaçlarından biri olarak kariyer / yaşam planlamasını ifade etmişlerdir. Ortaokul ve lise öğrencilerinin ihtiyaçlarını sıralamalarını istedikleri diğer araştırmalarda ise, kariyer ile alakalı endişelerin ilk 10 ihtiyaç içinde sıralandığı görülmüştür(Hiebert & Huston, 1992;Hiebert, Kemeny, & Kurchak, 1998; akt:Lee, 2007, s.1).

¹ Öğr. Gör. Kırklareli Üniversitesi, gungorea@yahoo.com

Türkiye bir OECD üyesi ve Avrupa Birliği üyeliğine aday bir ülke olarak, kendisini diğer ülkelere karşı rekabetçi bir güç haline getiren genç ve dinamik bir nüfusa sahiptir. Uzman işgücü yetiştirmek ve çocuklarımızı değişen ekonomik şartlara hazırlamak için, eğitim olanaklarının iyileştirilmesi ve kariyer gelişiminin özelliklerinin önceden bilinmesi kritik bir öneme sahiptir(Nazlı,2009,s.2).

İlgili alan yazın incelendiğinde, Türkiye’de öğrencilerin kariyer gelişim evrelerinin incelendiği sınırlı sayıda da olsa çalışma mevcuttur(Bozgeyikli ve Işıklar, 2010; Yaylacı,2007; Nazlı,2009; Çoban,2005; Akıntuğ ve Birol,2011; Doğan,2011; Akbalık, 1991; Bacanlı ve diğerleri, 2013). Ancak ilgili alan yazın incelendiğinde, öğrencilerin kariyer gelişimine ilişkin çalışmaların ulaştıklarının tamamının öğrencilerin görüşlerine başvurularak yapıldığı görülmektedir. Buna rağmen öğrencilerin yaşamlarındaki önemli dönüm noktalarının şahidi ve gözlemcisi olan değerli öğretmenlerin düşünce ve izlenimlerine hiç başvurulmadığı saptanmıştır. Bu nedenle, öğrencilerin kariyer gelişimlerini farklı kariyer evrelerinde olan öğretmenlerin zihni modellerine göre nitel yöntem kullanarak incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın özgünlüğü ile ilgili alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda; bu çalışma ile farklı kariyer evrelerinde olan öğretmenlerin öğrencilerin kariyer gelişimlerine ilişkin görüşlerini belirlemek hedeflenmektedir.

KARİYER GELİŞİMİ

Lise yılları gençler için meslekle ilgili karar vermeleri açısından kritik zaman olarak değerlendirilir. Gençler bu dönemlerinde, meslek olarak seçecekleri alanları belirlemek ve meslekleri hakkında karar vermek durumundadırlar. Meslek seçimi gencin, yalnızca nasıl bir işte çalışmak istediği ile ilgili olmayıp aynı zamanda nasıl bir hayat standardı içinde yaşamak istediğini de etkileyen bir karar olduğu için çok önemlidir. Lise çağına gelmiş gençlerin böylesine önemli bir karar vermek zorunda olmaları, mesleki gelişim görevlerini yerine getirmedilse, doğru ve akılcı kararlar vermelerini zorlaştırmaktadır (Çoban, 2005,s.40). Ginzberg ve arkadaşlarına ve Super’a göre(Bozgeyikli, 2010) meslek seçimi, hayatın belli bir döneminde bir anda verilen bir karar değildir. Bu karar gelişimsel bir süreç içinde verilen bir dizi kararın bileşkesidir. Mesleki gelişim kuramcıları, zihinsel, psiko-sosyal gelişim gibi meslek seçimi sürecini de çeşitli gelişim evrelerine ve bu evreleri de çeşitli gelişim basamaklarına ayırarak incelemiştir. Her bir mesleki gelişim evresi için bireyin kazanması gereken mesleki gelişim görevleri belirlemiştir. Mesleki gelişim görevi, toplum tarafından belirlenen, bireyin kazanması gereken bir takım mesleki tutumlar ve davranışlardır. Yine Super'a göre bireyin içinde bulunduğu mesleki gelişim döneminden bir üst aşamadaki gelişim dönemine geçebilmesi, içinde bulunduğu mesleki gelişim dönemine ilişkin mesleki gelişim görevlerini yerine getirebilmesiyle mümkündür.

Ergenlik döneminin ilk yılları, Super’ın Araştırma Dönemi adını verdiği 14-24 yaş diliminin ilk yılları kişinin ilgilerini, yeteneklerini ve değerlerini tanıdığı ve kararlı bir öz kavramı geliştirdiği bir dönemdir. Bu yıllarda gençten, meslek alanları arasından bir veya bir kaçına yönelerek meslek tercihlerini billurlaştırması beklenmektedir. Ön ergenlik döneminde genç ilgilerinin yanı sıra yeteneklerini de dikkate alarak mesleklerin gerektirdiği nitelikleri ve sağladığı olanakları tanıyarak meslek seçme sorununa bilinçli bir tavırla yaklaşmaktadır (Doğan, 2011,s.1079). Ergenlerin yaşamındaki en önemli dönüm noktası, lisede iken yaptıkları kariyer seçimidir. Çoğunlukla, bu dönem aile ve toplum tarafından işyeri hazırlığı için sadece bir başlangıç olarak görülür. Ancak, bu karar gençler için fırsatlar açacak veya kapatacak kariyer yolunun kurulmasında önemli bir rol oynar (Lee,2007,s.1). Mesleki gelişim sürecinin en önemli aşamalarından biri olan “karar verme” aşamasının yaş grubu ve öğrenim düzeyi göz önüne alındığında, ülkemiz ortaöğretim dönemi öğrencilerini yakından ilgilendirdiği görülmektedir. Çünkü bu evre, bireyin hem mesleki tercihinin karar vereceği hem de mesleki tercihinin hizmet edecek bölüm/üniversite tercihiyle çakışmaktadır. Böylece birey için meslek seçimi başlı başına bir sorun iken, bu soruna ikinci bir boyut (bölüm/üniversite tercihi) daha eklenerek, durum iyice karmaşık bir hal almaktadır (Anılan ve diğerleri, 2008,s.240).

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, örnekleme, veri toplama aracı ve verilerin analizine ilişkin bilgiler sunulmaktadır.

ARAŞTIRMANIN MODELİ

Nitel bir araştırma olan bu çalışma, incelenen durumu etraflıca tanımlamayı ve açıklamayı amaçlayan betimsel bir çalışma olup özel durum yöntemi ile yürütülmüştür.

ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Bu çalışmanın örneklemini 2013-2014 yılında Anadolu liselerinde görev yapmakta olan 32 öğretmen oluşturmaktadır. Her kariyer evresinden eşit olamasa bile yakın sayılarda öğretmene ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın örnekleme yöntemine katılan 32 öğretmenin kariyer evreleri Bakıoğlu'nun (1996) çalışmasında öğretmenler için önerdiği kariyer evrelerine uygun olarak belirlenmiştir. Buna göre 1-5 yıl arası mesleki kıdem "kariyere giriş" evresi, 6-10 yıl arası mesleki kıdem "durulma" evresi, 11-15 yıl arası mesleki kıdem "deneycilik" evresi, 16-20 yıl arası mesleki kıdem "uzmanlık" evresi ve 21 yıl ve üzeri mesleki kıdem ise "sakinlik" evresi olarak tanımlanmıştır. Araştırmanın örneklemini oluşturan öğretmenlerin 6'sı (%19) kariyere giriş, 5'i (%16) durulma, 6'sı (%19) deneycilik, 8'i (%25) uzmanlık ve 7'si (%22) sakınlık evresindedir.

VERİ TOPLAMA ARACI

Farklı kariyer evrelerindeki öğretmenlerin öğrencilerin kariyer gelişimlerine ilişkin zihni modellerini belirlemek amacıyla, bir veri toplama aracı geliştirilmiştir. Geliştirilen veri toplama aracı 11 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Görüşmeler esnasında bu sorular katılımcılara sorulmuş ve görüşmeler görüşmeci tarafından yazı ile kayda geçirilmiştir. Her bir görüşmenin başında katılımcıların, demografik özellikleri not edilmiştir. Daha sonra görüşmelere başlanmıştır. Her bir görüşme yaklaşık olarak 15-25 dakika sürmüştür.

VERİLERİN ANALİZİ

Çalışmada elde edilen verilerin analizinde, katılımcıların genel düşüncelerini ortaya koymak amacıyla her bir soruya verilen cevaplar betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Buna göre, araştırmanın amacı ve veri toplama aracının içerdiği sorular doğrultusunda elde edilen veriler indirgenmiş, temalar ve kodlar ortaya çıkarılmış ve oluşturulan bu temalar ve kodlara ait frekans ve yüzde değerleri tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca elde edilen veriler sunulurken adayların görüşlerini okuyucuya daha etkili bir şekilde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiş ve bu alıntılarının sahibi olan adaylar kodları ile birlikte sunulmuştur (Örnek; K1: 1 numaralı öğretmen). K1-K6 arasındaki katılımcılar kariyere giriş evresindeki öğretmenleri, K7-K11 arası durulma evresi, K12-K17 arası deneycilik evresi, K18-K25 arası uzmanlık ve K26-K32 arası sakınlık evresindeki öğretmenleri temsil etmektedir.

BULGULAR

Bu bölümde, çalışma kapsamında soruların detaylı analizinden elde edilen bulgular örnek alıntılarla sunulacaktır.

"Öğrencileriniz ilgi ve yeteneklerinin farkındalar mı "sorusuna ilişkin bulgular.

Katılımcıların 23'ü öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin farkında olduğunu ifade etmektedir. Deneycilik (K12-K13- K14-K15-K16-K17) evresi, uzmanlık (K18- K19-K20-K24-K25) evresi ve sakınlık evresi (K27-K28-K30-K31-K32) öğretmenlerinin paylaştığı bu görüşe ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir: K4 "*İlgi*

ve yeteneklerinin farkındalar fakat aileleri sürekli bastırıyorlar. Kendi ilgileri doğrultusunda kararlar veremiyorlar.”

Katılımcıların 9’u ise öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin farkında olmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K26 “Öğrenciler ilgi ve yeteneklerinin farkında değiller. İncelemeleri için web siteleri öneriyorum ama ilgilenip bakmıyorlar bile. Kendi ilgi, yetenek ve kişilik özelliklerini tanımadan tercih yapıp sonradan bölümlerini değiştiriyorlar”.

“Öğrencileriniz başarılı ve başarısız oldukları alanları (zayıf ve güçlü yönlerini) tanıyorlar mı” sorusuna ilişkin bulgular.

27 katılımcı öğrencilerin başarılı ve başarısız oldukları alanları tanıdıklarını belirtmektedir. Durulma (K7-K8-K9-K10-K11), deneycilik (K12-K13-K14-K15-K17-), uzmanlık (K18-K19-K20-K21-K22-K23-K24-K25) ve sakinlik (K26-K27-K28- K30-K31-K32) evrelerindeki katılımcıların görüşlerine ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir: K7 “Başarılı oldukları alanları biliyorlar. Ama yine de başarısız oldukları alanlara yöneliyorlar.”

5 katılımcı da öğrencilerin başarılı ve başarısız oldukları alanları tanımadıklarını ifade etmişlerdir. Kariyere giriş evresi hariç diğer tüm evrelerdeki katılımcılar öğrencilerin başarılı ve başarısız oldukları alanların farkında olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K16”Başarılı başarısız oldukları dersleri çok bilmiyorlar. Zayıf ve güçlü yanlarını öğrenmek için mücadele etmiyorlar. Kendileri hakkında yüzeysel bilgiye sahipler.”

“Öğrencilerinizin kendi ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamak sizin göreviniz midir” sorusuna ilişkin bulgular.

Tablo-1 “Öğrencilerinizin kendi ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamak sizin göreviniz midir” sorusuna verilen cevaplar

Yanıtlar	Katılımcı	Frekans	Yüzde
Benim görevim	K4-K5-K6-K8-K10-K11-K12-K14-K16K18-K21-K24-K26-K27-K28-K31- K30-K32	18	56
Benim görevim değil	K1-K2-K3-K9- K23-K25-K29	7	23
Rehber öğretmenin görevi	K7-K19-K20	3	9
Tek benim görevim değil	K13-K15	2	6
Rehber öğretmen ile benim görevim	K17-K22	2	6

Katılımcıların 18’i öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamanın kendi görevleri olduğunu ifade etmişlerdir. Sakinlik evresindeki (K26-K27-K28-K31-K30-K32) katılımcıların tamamı öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamanın kendi görevleri olduğunu düşünmektedirler. Katılımcıların buna ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K26 “ Açık Akademi adı altında Microsoft’a ait, gençlere yazılım öğreten bir web sitesi var. Bunu öğrencilere öneriyorum: siteye bir bakın diyorum. Kaç kişi girip bakıyor bilmiyorum. Öğrencilerimizin kendi ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamak ilk görevimiz diye düşünüyorum.”

Katılımcıların 7’si öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamanın kendi görevleri olmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K29 “ Kendi sahip olduğum sayısal zekânın ürünü olan satranç ile ilgili çalışmalarım var. Bu çalışmam sayısal zekâsı olan öğrencileri keşfetmemi sağlıyor. Öğrencilerimizin kendi ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamak görevim değil ama bu benim hobim.”

“Öğrencileriniz meslekleri yeterince tanıyorlar mı” sorusuna ilişkin bulgular.

Katılımcıların 13’ü öğrencilerin meslekler hakkında bilgili olduklarını ifade etmişlerdir. Daha çok deneycilik (K12-K13-K14-K17) ve uzmanlık (K19-K20- K21- K24) evresindeki katılımcılar öğrencilerin meslekler hakkında yeterli bilgiye sahip olduklarını düşünmektedirler. Bu cevaba ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir: K12 “ *Meslekleri araştırıyorlar. Yeterince tanıyorlar. 9. sınıftan itibaren ne seçecekleri belli. 12. Sınıfta karar vermiş değiller.* “

12 katılımcı da öğrencilerin meslekler hakkında sınırlı bilgiye sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Daha çok kariyer girişi (K2-K3-K4-K5-K6) ve sakinlik (K26- K27- K29-K32) evresindekiler öğrencilerin meslekler hakkında sınırlı bilgiye sahip olduklarını düşünmektedirler. Bu cevaba ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir: K6 “ *Meslekleri ne yazık ki yeterince tanımıyorlar. Çevreden duydukları kadarıyla biliyorlar. Maalesef bu duyuları bazen yanlış olabiliyor.*”

“Öğrencileriniz okulda aldıkları eğitimin gelecekteki meslek hayatlarına ne tür fayda sağlayacağını farkındalar mı” sorusuna ilişkin bulgular.

17 katılımcı öğrencilerin okulda aldıkları eğitimin gelecekteki meslek hayatlarına ne tür fayda sağlayacağını farkında olmadığını ifade etmiştir. Daha çok uzmanlık (K19-K20-K21-K23-K24-K25) ve sakinlik (K26-K27-K31-K30) evresindeki katılımcılar öğrencilerin okulda aldıkları eğitimin gelecekteki meslek hayatlarına ne tür fayda sağlayacağını farkında olmadığını düşünmektedirler. Katılımcıların bu cevaba ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K19 “*Okulda aldıkları eğitimle gelecekteki mesleki hayatlarının ilgisini kuramıyorlar. Okul eğitiminin hiçbir işlerine yaramayacağını düşünüyorlar.*”

Katılımcıların 10’u öğrencilerin okulda aldıkları eğitimin gelecekteki meslek hayatlarına ne tür fayda sağlayacağını farkında olduklarını ifade etmiştir. Daha çok deneycilik (K13-K14-K15) evresindeki katılımcılar öğrencilerin okulda aldıkları eğitimin gelecekteki meslek hayatlarına ne tür fayda sağlayacağını farkında olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu cevaba ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K13 “ *Öğrencilerimiz okulda aldıkları eğitimle gelecekteki meslek hayatlarının ilgisini kurabiliyorlar. Kendi branşım için geçerli bu.*”

“Sizce öğrencileriniz meslek seçimlerini neye göre yapıyorlar” sorusuna ilişkin bulgular.

Tablo-2. “Sizce öğrencileriniz meslek seçimlerini neye göre yapıyorlar” sorusuna verilen cevaplar

Yanıtlar	Katılımcı	Frekans	Yüzde
Başarılı oldukları derslere göre	K1- K14-K15-K24-K18	5	8
YGS’de aldıkları puana göre	K5-K20-K26-K27-K30	5	8
Bireysel isteklerine göre	K10-K21-K23-K25	4	6
İlgi ve yeteneklerine göre	K1-K12-K13-K14-K28-K30-K31-K32	8	12
Kişisel özelliklerine göre	K15-K16-K18-K21-K23-K32	6	9
Başarılı olacağını düşündüğü	K2	1	1
Mesleğin popüleritesine göre	K5-K11-K22- K26	4	6
Ekonomik getirisine göre	K2-K6-K11-K17-K22-K27-K32	7	11
İş bulma imkânına göre	K17	1	1
Ailelerinin yönlendirmesine göre	K2-K3-K4-K5-K6-K7-K8-K9-K10-K13-K14-K16-K18-K19-K21-K22-K25-K27-K31	19	30
Arkadaş grubunun yönlendirmesine göre	K7-K8-K16	3	5
Dershanenin yönlendirmesine göre	K26-K31	2	3

*Bazıları birden fazla cevap vermiştir.

Verilen cevapların 19'u öğrencilerin meslek seçimini ailelerinin yönlendirmesine göre yaptığını ifade etmektedir. Kariyere giriş evresindeki (K2-K3-K4- K5-K6) katılımcıların tamamı ve durulma evresindeki (K7- K8-K9- K10) katılımcıların çoğunluğu öğrencilerin meslek seçimini ailelerinin yönlendirmesine göre yaptığını belirtmektedir. Katılımcıların bu cevaba ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K13 *“Meslek seçimini yaparken aile çok etkili. Çok az sayıda öğrenci meslek seçimini ilgi ve yeteneklerine göre yapıyor.”*

Öğrencilerin meslek seçimlerini ilgi ve yeteneklerine göre yaptığını ifade eden 8 cevap deneycilik (K12-K13-K14) ve sakinlik (K28-K30-K31-K32) evresindeki katılımcılara aittir. Katılımcıların bu cevaba ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K14 *“Öğrencilerim dil sınıfı öğrencisi olduğu için bu alanı ilgilerine göre seçtiler. Ailelerinin yönlendirmesi de önemli. Mecbur kaldıkları için de seçen var. En başarılı oldukları alan olduğu için de seçen var.”*

Katılımcıların verdiği cevapların 7'si mesleğin ekonomik getirisine göre, 6'sı kişisel özelliklerine göre, 5'i başarılı oldukları derslere göre, 5'i YGS'de aldıkları puana göre, 4'ü bireysel isteklerine göre, 4'ü mesleğin popülaritesine göre, 3'ü arkadaş grubunun yönlendirmesine göre, 2'si dershanenin yönlendirmesine göre, 1'i iş bulma imkânına göre ve 1'i de meslekte başarı beklentisine göre öğrencilerin meslek seçimlerini yaptıklarını ifade etmektedir. Katılımcıların bu cevaplarına ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K26 *“Öğrenciler meslek seçimlerini YGS'den aldıkları puana göre, mesleğin popülaritesine göre, dershanenin yönlendirmesine göre yapıyorlar. Kendi ili, yetenek ve kişisel özelliklerini sorgulamıyorlar.”*

“Öğrencilerin mesleki karar vermesinde kim etkilidir. Etkili olanları en etkiliden başlayarak sıralar mısınız “sorusuna ilişkin bulgular.

Tablo-3. “Öğrencilerin mesleki karar vermesinde kim etkilidir? Etkili olanları en etkiliden başlayarak sıralar mısınız?” sorusuna verilen cevaplar

Yanıtlar	Katılımcı	Frekans	Yüzde
Anne baba-dershane öğretmenleri-okul öğretmenleri	K1-K11-K22-K26-K30	5	16
Anne baba-arkadaş-okul öğretmenleri	K2-K4-K13	3	9
Anne baba-okul öğretmenleri-arkadaş	K3-K10-K14-K25-K27 K31	6	21
Anne baba-sınav puanı-okul öğretmenleri	K5	1	3
Anne baba-okul öğretmenleri	K6	1	3
Anne baba-arkadaş-okul öğretmenleri	K7	1	3
Arkadaş-anne baba-okul öğretmenleri	K8	1	3
Anne baba	K9-K17	2	6
Anne baba-okul öğretmenleri	K12-K19	2	6
Anne baba-Dershane öğretmenleri-arkadaş	K15	1	3
Anne baba-arkadaş-dershane öğretmenleri	K16	1	3
Okul öğretmenleri-anne baba-arkadaş	K18-K24	2	6
Anne baba-arkadaş	K20	1	3
Dershane-arkadaş-anne baba	K21	1	3
Anne baba-arkadaş-dershane öğretmenleri-okul öğretmenleri	K23	1	3
Okul öğretmenleri-arkadaş-anne baba	K28	1	3
Dershane öğretmenleri-anne baba-okul öğretmenleri	K29	1	3
Anne baba-arkadaş-dershane öğretmenleri-okul öğretmenleri	K32	1	3

Verilen cevaplara bakıldığında 26 katılımcı öğrencilerin mesleki karar vermesinde birinci derecede etkili olarak anne-babayı ifade etmişlerdir. Üç katılımcı okul öğretmenlerini, iki katılımcı dersane öğretmenlerini ve bir katılımcı da arkadaşları bu süreçte birinci derecede etkili görmektedir. Katılımcıların 10'u arkadaşları, 9'u okul öğretmenlerini, 6'sı dersane öğretmenlerini ve 4'ü anne babayı öğrencilerin mesleki karar vermesinde ikinci derecede etkili görmektedir. Katılımcıların 12'si okul öğretmenlerini, 9'u arkadaşları ve 3'ü dersane öğretmenlerini öğrencilerin mesleki karar vermesinde üçüncü derecede etkili olarak ifade etmiştir.

“Öğrencileriniz gelecekteki mesleki hayatları, meslek seçimleri ile ilgili kendileri şahsen araştırmalar yapıyorlar mı” sorusuna ilişkin bulgular.

21 katılımcı öğrencilerin gelecekteki mesleki hayatları ve mesleki seçimleri ile ilgili araştırma yaptığını ifade etmiştir. Bu katılımcıların deneycilik (K12-K13-K15-K16-K17), uzmanlık (-K18- K19-K20-K21- K22- K23-K24) ve sakinlik (K26-K27-K28- K30-K31-K32) evrelerinde yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların bu yanıtla ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K21 “Gelecekteki mesleki hayatları, meslek seçimleri ile ilgili kendileri şahsen araştırmalar yapıyorlar. Ben ODTÜ mezunuyum. Genelde bana okulumla ilgili kampüs, öğrenci ilişkileri, konaklama vb. konularda sorular soruyorlar.

Katılımcıların 6'sı da öğrencilerin gelecekteki mesleki hayatları ve mesleki seçimleri ile ilgili araştırma yapmadığını ifade etmektedir. Bunu ifade eden katılımcıların 3'ünün kariyere giriş evresinde (K1- K4-K5) olduğu görülmektedir. Katılımcıların bu yanıtla ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K14 “Gelecekteki mesleki hayatları, meslek seçimleri ile ilgili kendileri şahsen araştırma yapmıyorlar. Bana sorular soruyorlar.”

“Öğrencilerinizi meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmek sizin göreviniz midir” sorusuna ilişkin bulgular.

Tablo-4. Öğrencilerinizi meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmek sizin göreviniz midir? sorusuna verilen cevaplar

Yanıtlar	Katılımcı	Frekans	Yüzde
Evet, benim görevim	K2-K3-K4-K5-K9-K11-K12-K14-K15-K18-K21-K22-K24-K25-K26-K27-K28-K31-K32	19	59
Hayır, benim görevim değil	K1-K7-K10-K19-K20-K30-K29	7	22
Diğerleri ile beraber benim görevim	K6-K8-K13-K16-K17-	5	16
Bu konuda bize gelmiyorlar	K23	1	3

Katılımcıların 19'u öğrencileri meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmenin kendi görevleri olduğunu ifade etmişlerdir. Daha çok kariyere giriş (K2-K3-K4-K5), uzmanlık (K18-K21-K22-K24-K25) ve sakinlik (K26-K27-K28-K31-K32) evrelerinde yer alan katılımcıların ilgili örnek ifadeleri şu şekildedir: K2 “Öğrencilerimizi meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmek bizim görevimizdir. Ama eğitimimiz bu konuda yeterli mi?”

7 katılımcı da öğrencileri meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmenin kendi görevleri olmadığını ifade etmiştir. Bir katılımcının bu yanıtla ilişkin örnek ifadesi şu şekildedir: K19 “Öğrencilerimizi meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmek bizim görevimiz değil ama sorunca anlatıyorum.

Katılımcıların 5'i de öğrencileri meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmenin tek başına kendi görevi olmadığını belirtmiştir. Buna ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir: K8

“Öğrencilerimizi meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmek rehber öğretmenlerden sonra benim görevimdir.”

“Meslek seçimi konusunda öğrencilerinizi ne kadar bilgili görüyorsunuz” sorusuna ilişkin bulgular.

Katılımcıların 19’u öğrencileri meslek seçimi konusunda bilgili gördüğünü ifade etmişlerdir. Daha çok deneycilik (K12-K13-K14-K16-K17) ve uzmanlık (K19-K21-K23-K24-K25) evrelerinde yer alan katılımcıların ilgili örnek ifadeleri şu şekildedir: K14 *“Meslek seçimi konusunda öğrencilerim bilgililer. Kendileri araştırıyorlar. Yeni bölümlerin farkındalar.”*

Katılımcıların 10’u öğrencileri meslek seçimi konusunda az bilgili gördüğünü ifade etmişlerdir. Daha çok kariyere giriş (K2-K3-K4-K5) ve sakinlik (K26-K27-K28) evrelerinde yer alan katılımcıların örnek ifadeleri şu şekildedir: K26 *“ Meslek seçimi konusunda öğrencilerim az bilgililer. Çevrelerinde en çok tanıdıkları, bildikleri mesleklere yöneliyorlar. Güncel ve yeni meslekler konusunda eğer aile bilgiliyse seçiyorlar.”*

Katılımcıların 3’ü öğrencileri meslek seçimi konusunda kararsız gördüğünü ifade etmişlerdir. Bu katılımcıların örnek ifadeleri şu şekildedir: K22 *“Meslek seçimi konusunda öğrencilerin kafası son senede netleşiyor.”*

“Öğrencilerinizin meslek seçimi veya meslek kararı verme aşamasında size ihtiyaçları olduğunu düşünüyor musunuz” sorusuna ilişkin bulgular.

Katılımcıların 25’i öğrencilerin meslek seçimi veya meslek kararı verme aşamasında kendilerine ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların buna ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K17 *“Bize ihtiyaçları olduğunu düşünüyorum. Çünkü anne babaları çocuklarına karşı objektif olamıyorlar. Ama bizden yardım isteyen çok yok. Veliler de her şeyi bildiklerini düşünüyorlar zaten.”*

Katılımcıların 7’si ise öğrencilerin meslek seçimi veya meslek kararı verme aşamasında kendilerine ihtiyaçları olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların buna ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K1 *“Öğrencilerimizin meslek seçimi veya meslek kararı verme aşamasında bana ihtiyaçları olduğunu düşünmüyorum. Öğretmenlere yahut ailelerinin yönlendirmesine de ihtiyaçları olduğunu düşünmüyorum. Zaten benden yardım da talep etmiyorlar.”*

SONUÇLAR

Kariyere giriş evresindeki 6 öğretmenin 1-2-3-5 ve 8. sorulara verdikleri cevapları dikkate aldığımızda kendi kariyer evreleri içinde iki gruba ayırmakta oldukları görülür. Kariyere giriş evresindeki bu öğretmenlerin aynı sorulara tamamen taban tabana zıt farklı cevaplar vermelerinin sebebi Bakioğlu’nun (1996) araştırmasında sözünü ettiği, kariyere giriş evresindeki öğretmenlerin yaşadığı “gerçek şoku” olabilir. Öğrenci özelliklerinin farklılığı ve öğretmenlik görevinin karmaşıklığı karşısında bu evredeki öğretmenler ne yapacaklarını şaşırılmış bir halde hem öğrencilerini hem de görevlerinin gereklerini net olarak değerlendirmede problem yaşıyor olabilirler. Nitekim örneklemimizdeki kariyere giriş evresi katılımcılarının yarısı (3’ü) henüz daha en iyi ihtimalle beş aylık bir öğretmenlik tecrübesine sahip bulunmaktadırlar.

Durulma evresindeki öğretmenleri kariyere giriş evresi öğretmenlerinden ayıran en önemli yön, durulma evresi öğretmenlerinin sorulara verdiği yanıtlarda kariyere giriş evresi öğretmenlerine nispeten kendi kariyer evreleri içinde daha az ayırmaya düşmeleri ve deneycilik, uzmanlık ve sakinlik evresi öğretmenlerine benzer şekilde kendi kariyer evreleri içinde sorulara birbirlerinin yanıtları ile daha tutarlı yanıtlar verme eğiliminde olmalarıdır. Bakioğlu’nun (1999) çalışmasında da durulma evresindeki öğretmenlerin kariyere giriş evresindeki öğretmenlere nispeten hem öğretimde hem de öğrencileri değerlendirme hususunda daha fazla ustalık kazandıkları ifade edilmiştir. Bu da durulma evresindeki

öğretmenlerin kariyere giriş evresindeki öğretmenlere nispeten kendi kariyer evreleri içinde neden daha tutarlı yanıtlar verdiklerini, birbirlerine benzeşmeye başladıklarını açıklamaktadır.

Altıncı soru olan “Sizce öğrencileriniz meslek seçimlerini neye göre yapıyorlar?” sorusuna verilen toplam 65 yanıtta 19’u “ailelerinin yönlendirmesine göre” şeklindedir. Yine 7. Soruda “öğrencilerin mesleki karar vermesinde kim etkilidir? Etkili olanları en etkiliden başlayarak sıralar mısınız?” sorusuna 26 katılımcı öğrencilerin mesleki karar vermesinde birinci derecede etkili olarak anne-babayı ifade etmişlerdir. Bu yanıtlar farklı ülkelerde yapılan araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Helwig’in (2008) Amerika’da yaptığı bir çalışmada, 25 yaşındaki yetişkinlerden lisede iken kendilerini kariyerleri konusunda etkileyen 5 birey, olay veya kurumu sıralamaları istenmiş. Bu çalışmada çocukların kariyer gelişiminde en etkili olarak anne baba bulunmuş. Anne babayı takiben de ikinci etkili olarak okul öğretmenleri tespit edilmiştir. Kamboçya’da yapılan bir çalışmada (Salmon, 2013) ise, öğrenciler öğretmenlerini kariyer seçimlerinde en az etkili olarak sıralamışlardır. Yine Pakistan’da yapılan bir diğer çalışmada (Khan ve diğerleri, 2012) ebeveynlerin eğitimsiz olduğu kırsal bölgelerde öğrencilerin kariyer danışmanlığı konusunda öğretmenlerine dayandığı, bununla birlikte eğitilmiş ebeveynlerin de güncel kariyer alanları hakkında çocuklarına yardım ettiği ve kariyer ile ilgili konuları çocukları ile tartıştığı tespit edilmiştir. Kniveton’un (2004) “öğrencilerin meslek seçimlerinin etkenleri” isimli çalışmasında ebeveynlerin öğrencilerin kariyer seçiminde öğretmenlerden daha etkili oldukları bulunmuştur. Hamamcının (2013) çalışmasında lise öğrencileri, eğitim ve mesleki kararlarını verirken en fazla baba ve annelerinden etkilendiklerini belirtmişlerdir. Çoğu öğrencinin mesleki yönelimini çevrenin, anne babanın çocuğu için uygun gördüğü seçenekler oluşturmaktadır. Burada ailenin, çocuğun gelecekle ilgili planları ve tercihleri noktasındaki rolü oldukça önemlidir. Aile bu rolü çocuğu yönetmek veya zorlamaktan çok, yönlendirici ve ona gerekli destekleri (ilgi, enformasyon, araştırma vb.) sağlamak yönünde kullanılmalıdır (Yaylacı,2007,s.130).

“Öğrencilerin mesleki karar vermesinde kim etkilidir? Etkili olanları en etkiliden başlayarak sıralar mısınız?” sorusunun yanıtlarında okul öğretmenini sadece 3 katılımcı birincil derecede etkili olarak görmektedir. Ebeveynlerin bu derece etkili bulunmasının aslında şaşırtıcı olmaması gerekir. Çünkü çocuklarının geleceğini etkileyen bir durumda anne babanın inisiyatifi ele almak istemesi gayet normaldir. Asıl şaşırtıcı olan, katılımcılardan neredeyse hiç birinin okul öğretmenini birincil derecede etkili görmediği bir durumda öğretmenler öğrencilerin meslek seçimi veya meslek kararı verme aşamasında kendilerine ihtiyaçları olduğunu düşünmektedirler. Yine “Öğrencilerinizi meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmek sizin göreviniz midir?” sorusuna 19 katılımcı “benim görevimdir”, 5 katılımcı da “diğerleri ile birlikte benim görevimdir” şeklinde yanıt vermişlerdir. Bu soruya kalplerinden geçen doğru yanıtı verdiklerini varsayarsak bu durumun öğrenciler için büyük bir avantaj sağlayacağı açıktır. Öğretmenler öğrencinin kariyer gelişiminde rolleri olması gerektiğini veya rol almak istediklerini ifade etmektedirler. Fakat bu konuda gerekli eğitimi almaları önemlidir.

Super (1957) meslek gelişimi ödevlerine ilişkin olarak bazı tutum ve davranışları da tanımlamıştır. Meslek gelişimi ve meslek gelişimi görevleri kavramları doğal olarak meslek olgunluğu kavramını ortaya çıkarmıştır. Bireyin meslek seçimine ilişkin en önemli gelişim görevleri ise; giderek artan ölçüde kendini tanıma, olumlu, gerçekçi bir öz kavramı geliştirme, iş dünyası hakkında doğru, ayrıntılı bilgi sahibi olma, doğru tercihler yapabilme ve çalışmaya ve çeşitli mesleklere karşı olumlu tutum geliştirme olarak tanımlanmaktadır (akt: Akıntuğ ve Birol, 2011,s.2). “Öğrencileriniz ilgi ve yeteneklerinin farkındalar mı?”, “Öğrencileriniz başarılı ve başarısız oldukları alanları tanıyorlar mı?” “Öğrencileriniz meslekleri yeterince tanıyorlar mı?” “Öğrencileriniz gelecekteki meslek hayatları, meslek seçimleri ile ilgili kendileri şahsen araştırmalar yapıyorlar mı?” “Meslek seçimi konusunda öğrencilerinizi ne kadar bilgili görüyorsunuz?” soruları yukarıda bahsedilen meslek gelişimi görevleri kapsamında sorulmuş sorulardır. Buna göre öğrenciler ilgi ve yeteneklerinin farkındadırlar, başarılı ve başarısız oldukları alanları tanımaktadırlar, meslekler konusunda bilgileri vardır fakat arttırılması gerekmektedir. Meslek

hayatları, meslek seçimleri ile ilgili araştırmalar yapmaktadırlar. Katılımcıların yarısından çoğu öğrencileri meslek seçimi konusunda bilgili görmektedirler fakat bu bilginin profesyonel kariyer danışmanları tarafından desteklenmesi öğrencilerin lehine olabilir. Bu soruların yanıtlarına bakarak öğrencilerin mesleki gelişim görevlerinin bir bölümünü yerine getirdikleri söylenebilir.

ÖNERİLER

Araştırmanın ulaşılan sonuçları ve ilgili alan yazın çerçevesinde yapılan değerlendirmeler sonucunda aşağıdaki öneriler getirilebilir;

1. Kariyere giriş evresi öğretmenlerinin gerek öğrencileri değerlendirme gerekse çeşitli öğretim görevleri karşısında mesleklerinin ilk yıllarındaki bocalamalarını en aza indirmek için öğretmenliğin stajyer öğretmenlik sayılan ilk yılında stajyer öğretmenlerin öğretim görevinden muaf tutulması mesleğe yeni başlamış olan öğretmenlerin bu ilk yılı daha az karmaşa yaşayarak geçirmelerini sağlayabilir.
2. Öğretmenler öğrencilerinin kariyer gelişimlerinde söz sahibi olmak istemekte, görev almak istediklerini ifade etmektedirler. Öğretim görevleri ile yoğun bir şekilde meşgul olan öğretmenlerin bu rolü yerine getirebilmeleri için eğitim alması şarttır.
3. Kariyer gelişimi bir ders olarak öğretim programına eklenebilir. Öğrencilerin yanlış kararlar almasını, yanlış tercihler yapmasını engelleme açısından faydalı olabilir.
4. Görüldüğü üzere ebeveynler öğrencilerin kariyer gelişimi üzerinde oldukça büyük bir etkiye sahiptirler. Tabii bu durum öğrencilerin meslek seçimi yaparken kişisel özelliklerini, ilgi ve yeteneklerini göz ardı etmesine sebep olmamalı. Anne ve babaların çocukların kariyer gelişimine ilişkin, yeni, güncel mesleklere ilişkin bilgi sahibi olmalarını sağlamak gerekmektedir.
5. Lise öğrencilerinin kariyer gelişim sürecine ilişkin ihtiyaç ve endişelerini inceleyen araştırmaların yapılması bu öğrenci grubunun kariyer gelişimine ilişkin ihtiyaçlarını belirlemek açısından çok faydalı olabilir.

KAYNAKÇA

- Akbalık, G., (1991). Ortaokul III.sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri, Yüksek lisans Tezi.
- Akanıtı, Y., ve Birol, C., (2011). Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk ve Karar Verme Stratejilerine Yönelik Karşılaştırmalı Analiz, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H.U. Journal of Education)*, 41, s.01-12.
- Anılan, H., Çemrek, F., Anagün, Ş.S., (2008). Ortaöğretim Öğrencilerinin Meslek Seçimi ve Üniversite Tercihlerine İlişkin Görüşleri, *e-Journal of New World Sciences Academy*, 3(2).
- Ayas, T., Deniz, M., Kağan, M. (2010). Ginzberg ve arkadaşlarının gelişim kuramına dayalı örnek bir mesleki grup rehberliği çalışması, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), s. 1096-1117.
- Bacanlı, F., Eşici, H. Ve Öznlü, M.B., (2013). Kariyer Karar Verme Güçlüklerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(40), 198-211.
- Bakioğlu, A., (1996). Öğretmenlerin Kariyer Evreleri. II. *Ulusal Eğitim Bilimleri Sempozyumu*. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Bernes, K., Code, M., (2006). Adolescents' Perceptions of Career Concern, *Natcon Papers*.
- Bozgeyikli, H., Doğan, H. ve Işıklar, A., (2010). Üstün Yetenekli Öğrencilerin Mesleki Olgunluk Düzeyleri ile Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 133-149.
- Çoban, A.E., (2005). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Yordayıcı Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 39-54.
- Doğan, H., (2011). Ağ bağlantılı Sınıf Rehberliği Uygulamasının İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Gelişim Düzeylerine Etkisi, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 1077-1098.

- Edwards-Leis, C., (2012). Challenging learning journeys in the classroom: Using mental model theory to inform how pupils think when they are generating solutions, PATT 26 Conference, Technology Education in the 21st Century, Stockholm, Sweden, 26-30 June, 2012 http://www.ep.liu.se/ecp_article/index.en.aspx?issue=073;article=018 (erişim 1/7/2014)
- Ferry, N.M., (2006). Factors Influencing Career Choices of Adolescents and Young Adults in Rural Pennsylvania, *Journal of Extension*, 44(3).
- Hamamcı, Z., (2013). İlköğretim Ortaöğretim ve Üniversite Öğrencilerinin Mesleki ve Eğitsel Kararlarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), s. 284-299.
- Hansen, L.S., (1976). Career Development Education: Humanizing Focus for Educators, *Journal of Career Development*, 3, s. 42-48.
- Helwig, A.A., (2008). From Childhood to Adulthood: A 15-Year Longitudinal Career Development Study, *The Career Development Quarterly*, 57(1),s. 38-50.
- İyibil, Ü.,ve Sağlam Arslan, A., (2010). Pre-service Teachers' Mental Models About Stars, Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED), 4(2), 25-46.
- Khan, H., Murtaza, F. ve Shafa, M. D., (2012). Role of Teachers in Providing Educational and Career Counseling to the Secondary School Students in Gilgit-Baltistan of Pakistan, *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 1(2),s. 85-102
- Kniveton, B.H., (2004). The Influences and Motivations on Which Students Base Their Base of Career, *Research in Education*, 72,s. 47-57.
- Kuzgun, Y., (2011). *Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş*, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kuzgun, Y., (2013). *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Lee, J., (2007). Motivational Career Development Group For High School Females, A Final Project submitted to the Campus Alberta Applied Psychology, <http://dtp.lib.athabasca.ca/action/download.php?filename=caap/jeanleeProject.pdf> (erişim 1/7/2014)
- McMahon, M. ve Watson, M., (2008). Children's Career Development: Status Quo and Future Directions, *The Career Development Quarterly*, 57, s. 4-6.
- McMahon, M. ve Watson, M., (2008). Children's Career Development:Metaphorical Images of Theory, Research, and Practice, *The Career Development Quarterly*, 57, s. 75-83.
- Nazlı,S., (2009). Career Development Levels of Junior High School Students in Turkey , *Decowe Conference: Ljubljana, Slovenia*, 24-25.
- Porfeli, E.J., Lee,B., (2012). Career Development During Childhood and Adolescence, *New Directions For Youth Development*, No: 134, Wiley Periodicals Inc.
- Super, D.E., (1980). A Life Span, A Life Space Approach to Career Development. *Journal of Vocational Behavior*, 16, 282-298.
- Salmon, A., (2013). Students' Career Perspectives: What Role do Teachers Play?, UNESCO, Bangkok Office <http://www.unescobkk.org/education/news/article/students-career-perspectives-what-role-do-teachers-play/> (erişim 20/12/2013).
- Ültanır,E., (2003). *İlköğretim Birinci Kademedeki Rehberlik ve Danışma*, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Vosniadou, S., ve Brewer, W. (1992). Mental Models of the Earth: A Study of Conceptual Change in Childhood, *Cognitive Psychology*, 24, s. 535-585.
- Wilke, R.A., (2008). Developmental Changes In Preservice Teachers' Mental Models of Learning and Instruction, *Electronic Theses, Treatises and Dissertations*. Paper 1005.
- Yaylacı, G.Ö., (2007). İlköğretim Düzeyinde Kariyer Eğitimi ve Danışmanlığı, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*,40, s.119-140.
- Yeşilyaprak, B., (2013). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yeşilyaprak, B., (2011). *Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı*. Pegem Akademi